

It is theoretically grounded that the socialization is understood as process of mastering, acquisition and active reproduction of social experience, group norms, knowledge, values and competencies, system of social roles, connections and relationships under unspecified social situations, which lead to systematizing, integrating of the image of the world by the individual, which causes social lability forming as a main outcome of socialization in which the creative activity of person, his self-determination is being implemented.

The basic theoretical concepts of passive and active socialization are grounded. It is found that different views on the process of socialization that can have two sides (passive and active) can be found in the socio-psychological literature. The passive side involves adaptation of the individual to the environment, to life as a task given by society i.e. submission to the already existing conditions (assimilation); active side involves actively creative alteration of environment, manifestation of transforming creative behavior with attitude to life as a creative problem and subordination of environment to their needs, conducting creative realization and self-determination in it (accommodation).

The essence of adaptation and creative self-realization of the personality in society, which includes activities in both processes as passive adaptation to the environment involves active self-transformation. There is credibly combined process to adapt to society, which includes harmonious combination of both sides of interaction with society: active and passive as a sustainable form of social existence and, as a new non-standard form of existence.

Key words: socialization, adaptation, creative self-realization, passive and active socialization, accommodation, assimilation, creative talent, intellectual talent, credibly combined process.

УДК 159.923.2:37.011.3–051

О.А. ТКАЧЕНКО

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ЯК ПІДГРУНТЯ САМОПРОЕКТУВАННЯ УЧИТЕЛІВ

Стаття присвячена аналізу проблеми вдосконалення професійного саморозвитку педагогів в контексті проектної парадигми. Професійний саморозвиток представлено як процес набуття та вдосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань, умінь, навичок; як аспект саморозвитку особистості. Здатність до самопроекткування розглянуто в як умову саморозвитку, показник його вищого рівня. Розкрито психологічний смисл самопроекткування. Емпірично доведено, що особистісні концепції беруть участь в розумінні та інтерпретації особистих та соціальних впливів і виявляються в їх суб'єктивній оцінці. Доведено: усвідомлення особливостей власних смислових утворень, їх трансформація дозволить вчителю здійснювати самопроекткування, досягти більш високого рівня професійного саморозвитку.

Ключові слова: самопроекткування, саморозвиток, професійний саморозвиток учителя, фактори саморозвитку, фактори, що стимулюють професійний саморозвиток, фактори, що перешкоджають саморозвитку, особистісна концепція, особистісні конструкти.

Статья посвящена анализу проблемы совершенствования профессионального саморазвития педагогов в контексте проектной парадигмы. Профессиональное саморазвитие представлено как процесс приобретения и совершенствования профессионально личностных качеств, профессиональных знаний, умений, навыков; как аспект саморазвития личности. Способность к самопроектированию рассмотрена как условие саморазвития, показатель его высшего уровня. Раскрыт психологический смысл самопроектирования. Эмпирически доказано, что личностные концепции принимают участие в понимании и интерпретации личных и социальных влияний и проявляются в их субъективной оценке. Доказано, что осознание особенностей собственных смысловых схем и образований, их трансформация, позволит учителю осуществлять самопроектирование, следовательно, достичь высшего уровня профессионального саморазвития.

Ключевые слова: самопроектирование, саморазвитие, профессиональное саморазвитие учителя, факторы саморазвития, стимулирующие саморазвитие факторы, препятствующие саморазвитию факторы, личностная концепция, личностные конструкты.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови системи освіти в Україні, виникла потреба суспільства в педагогічних працівниках, які здатні швидко і оперативно реагувати на зміни в професійному середовищі, для яких характерна готовність самостійно навчатися протягом усього життя і розвивати якості особистості необхідні для виконання різних функцій професійної діяльності. У цьому контексті актуальною є проблема аналізу та перевірки ефективності наявних, визначення і створення відповідним реаліям сьогодення, умов для професійного саморозвитку фахівців педагогічної галузі, а також з'ясування особливостей представленості цих умов в їх ментальному суб'єктивному просторі і впливу на їх самопроекткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійний розвиток і саморозвиток особистості є об'єктом дослідження багатьох психологів та педагогів (С.Л. Рубінштейн, К.О. Абульханова-Славська, К.К. Платонов, В.О. Моляко, Б.О. Федоришин, Г.О. Балл, Л.М. Митіна, К. Чарнецькі) і визначається як процес набуття та вдосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань, вмінь та навичок.

Теоретичне підґрунтя для розуміння сутності професійного розвитку, зокрема саморозвитку, його аспектів, механізмів, бар'єрів склали результати наукових досліджень особистісного розвитку. Проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях дослідників як на теоретико-методологічному

рівні (І. Бех, Р. Бернс, Б. Вульффов, О. Газман, В. Зінченко, Є. Еріксон, О. Киричук, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс), так і на рівні власне психологічного аналізу (К.О.Абульханова-Славська, Л. Анциферова, П. Балтес, Б. Братусь, Дж. Бьюдженталь, Э. Деси, В. Знаков, Д. Леонтьєв, С. Максименко, М. Мамардашвили, Б. Мастеров, В. Слободчиков, М. Смульсон, О. Старовойтенко, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, Н.Чепелева та ін.). Змістовно саморозвиток розглядають як цілісний комплекс процесів і засобів становлення особистості, задоволення її пізнавальних і духовних потреб, розкриттям і вдосконаленням природних задатків та здібностей. Аналіз досліджень дає підстави для висновку, що суттєвою характеристикою саморозвитку є свідомо якісна самозміна самого себе. М.І. Щукіна [10] на основі аналізу сучасних зарубіжних досліджень саморозвитку, саморозвиток слушно визначається як специфічна форма інтенціонального, самодетермінованого, самокерованого розвитку особистості. До споріднених з саморозвитком понять, науковці частіше відносять саморозуміння, самоактуалізацію, самореалізацію, самосвідомість, самовираження, саморегуляцію, а останнім часом проблема саморозвитку активно обговорюється у зв'язку з можливостями самопроектування особистості.

Психологія, переходячи у стан посткласичної науки, розглядає людину, зміщуючи акцент на її активність як суб'єкта, що свідомо діє та відповідально контактує із довкіллям. Таким чином, людина обернена на саму себе, на перетворення того, що дане їй як зовнішнє, і як внутрішнє. Спираючись на тезу Л.С. Виготського: «людина не лише розвивається, але і будує себе», Н.В.Чепелева стверджує, що саморозвиток і самопроектування – тісно пов'язані процеси [1, с.14]. М.Л. Смульсон наголошує, що без елементів самопроектування розгляд процесів саморозвитку є неможливим, оскільки необхідними є зміст і певна форма, в якій знаходить свій вираз відповідна інтенція. На думку Н.В.Чепелевої [8] та М.Л. Смульсон [1, с.19], невідрефлексована або маловідрефлексована її форма може бути визначена як задум, то відрефлексоване інтенціональне утворення, за сучасною психологічною традицією, одержало назву особистісного проекту.

Термін «самопроектування» має не одне змістове значення. М.Л. Смульсон тлумачить самопроектування як самостійну і специфічну цілеспрямовану діяльність, яка має всі ознаки інтелектуальної. Самопроектування є безперервним процесом, який забезпечує перманентний саморозвиток особистості. У процесі самопроектування усвідомлено розділяються продукт діяльності проектування і проектування процесу одержання цього продукту [1]. Самопроектування розуміється як форма психотехнічної практики, зміст якої полягає у зміні психічних станів та властивостей індивіда [3]. В.С. Безрукова під самопроектуванням розуміє створення образу, до якого прагне людина, при цьому створюючи план його досягнення у формі мрії, самозобов'язань, програми особистісного розвитку [2]. А.А. Попов [6] пояснює самопроектування з позицій діяльнісного освоєння і творення схем та норм власної організації. Дослідник зазначає, що самоконструювання особистості відбувається в межах певного культурного простору і здійснюється завдяки процесам інтеріоризації (привласненні соціального досвіду та трансформація його у особистісні конструкції). Від індивіда вимагається включення суб'єктності, яка проявляється у самовизначенні. Ю.С. Тюнников пов'язує самопроектування із особистісною значимістю, що можна відстежити через вивчення ціннісних орієнтацій індивіда, його прагнень, устремлінь та переконань [7].

Чепелева Н. В. досліджує питання самопроектування в межах постнекласичного, герменевтичного підходу, де людина осмисливши соціокультурний та особистий досвід, стає відповідальним автором і самотворцем. Основою створення особистісних проектів є наративи, міфи, легенди про себе, особистісні концепції [8, с. 8]. Авторка розкриває основні шляхи самопроектування. На її думку, це інтерпретація та осмислення попереднього особистого і соціокультурного досвіду шляхом занурення у соціокультурний дискурсивний простір та створенні власного смислового простору, побудова смислових класів подій, на основі яких створюється концепція власного життя і засоби її втілення в життєвих практиках [1]. Особистісний проект передбачає: 1) створення «задуму себе», тобто конструювання Я-можливого, Я-бажаного, або ж Я-ідеального; 2) створення схеми або сюжету подальшого життя і себе у ньому; 3) реалізацію цього задуму шляхом вибудовування бажаної, передбачуваної ідеальної історії власного життя або плану, за яким втілюватиметься задум, а також конструювання власної ідентичності, адекватної власному задуму [9].

Посилаючись на ідеї Д. О. Леонтьєва [5] дослідниця розкриває особливості взаємозв'язку, взаємодії, взаємовпливу зовнішнього соціального і внутрішнього особистісного ментального простору як показників рівня розвитку особистості. На першому рівні людина виступає як біологічна одиниця, такий розвиток є універсальним, і його результатом є морфологічне та функціональне дозрівання, яке дозволяє оптимально пристосуватися до навколишнього. Дискурси на цьому рівні задаються ззовні, причому вони є нормованими згідно тієї чи іншої соціокультурної епохи. Другий рівень розвитку – соціальний, результатом якого є соціальний індивід і те, що можна назвати базовою особистістю. На цьому рівні розвиток особистості визначає фундаментальний дискурс, який виступає у ролі соціальної норми й сприймається людиною як сама реальність. Приймаючи певний фундаментальний дискурс особистість починає використовувати його як інтерпретативні схеми і рамки, діяти в його межах, вводячи у них будь-який матеріал та власні дії і вчинки Тому базова особистість не створює власні життєві та особистісні проекти, а користується тим, що їй пропонує соціум і культура. Третій, власне особистісний рівень свого розвитку. Цей рівень передбачає здатність до розуміння, яке базується на смислових трансформаціях власних смислових схем, розширенні власного смислового простору, створенні нових смислових схем та утворень, переосмисленні як самого себе, так й власної соціокультурної ситуації, власного життя та власної особистості. Саме на цьому рівні з'являється само проектування, як здатність ставити й розв'язувати завдання на смисл, вибудовувати власний смисловий простір, який втілюється в авторській задум, сюжет текст відносно себе, свого майбутнього життя, власної особистості [9, с. 6-9].

Зазначені вище положення дозволяють стверджувати, самопроєктування є не тільки умовою професійного саморозвитку учителя, але і показником його високого рівня. Здатність педагога до самопроєктування визначатиметься можливістю формування ним схем і норм власної організації не стільки на основі привласненого соціального досвіду, скільки за рахунок особистісного досвіду, концепцій, конструктів, що виникли як результат постановки і розв'язування завдання на смисл.

Формулювання цілей статті. З'ясувати специфіку участі особистісних концепцій в процесах розуміння та інтерпретації особистих та соціальних впливів, що виявляється в особливостях суб'єктивної оцінки вчителями значущості різних факторів їх професійного саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою емпіричного дослідження факторів, що впливають на професійний саморозвиток педагогів було використано методику Н. В. Ключевої [4]. В якості стимульного матеріалу представлено два списки факторів, що відрізняються за вектором впливу на професійний саморозвиток. Ступінь впливу кожного фактору на власний саморозвиток досліджувані оцінювали за п'ятибальною шкалою. До методики включено фактори, які можна трактувати як вплив умов зовнішнього соціального середовища (зовнішні), та як вплив особливостей власної особистості (внутрішні). В дослідженні взяли участь 65 учителів – слухачів курсів підвищення кваліфікації на базі КДПУ. Перед початком роботи з методикою вчителям було запропоновано оцінити за п'ятибальною шкалою важливість професійного саморозвитку для успішного здійснення педагогічної діяльності, виконання професійних функцій. Показник середнього арифметичного по групі склав 4,7 що доводить визнання вчителями суб'єктивної цінності професійного саморозвитку. Аналіз факторів, які, на думку педагогів, стимулюють їх професійний розвиток відображено в таблиці 1. На думку педагогів фактором, що здійснює найбільший вплив на їх професійний саморозвиток виявився «Інтерес до педагогічної діяльності». Цей фактор можна віднести до внутрішніх психічних факторів. Серед інших представлених у методиці факторів до внутрішніх можна віднести «Новизна діяльності, умови роботи, можливість експериментувати» і «Потреба у самовдосконаленні» здобули рангові коефіцієнти відповідно 5 і 8. На жаль, більшість факторів, передбачених авторкою методики можна віднести до зовнішніх. Серед зовнішніх факторів найбільш впливовими виявились «Приклад і вплив колег» і «Атмосфера співробітництва і підтримки, що склалася в колективі». Вони зайняли друге місце з ранговим коефіцієнтом 2,5.

Таблиця 1

Результати аналізу факторів, що стимулюють професійний саморозвиток педагогів

№	Назва фактору	Ступінь впливу на саморозвиток	
		Сер. ариф. по групі	Ранговий коефіцієнт
1	Налагоджена система методичної роботи в школі	3,9	8
2	Наявність фахівців (курсів) у яких можна повчитися	4	5
3	Приклад і вплив колег	4,2	2,5
4	Підтримка і увага до цієї проблеми керівника	4	5
5	Інтерес до педагогічної діяльності	4,3	1
6	Особистий приклад керівника школи	2,9	11
7	Можливість здобути визнання в колективі	3,8	10
8	Новизна діяльності, умови роботи, можливість експериментувати	4	5
9	Система матеріального стимулювання	3,9	8
10	Потреба у самовдосконаленні	3,9	8
11	Атмосфера співробітництва і підтримки, що склалася в колективі	4,2	2,5

В таблиці 2 представлено результати оцінки педагогами ступеню впливу на їх професійний саморозвиток факторів, що йому перешкоджають. Факторами, які в найбільшій мірі перешкоджають саморозвитку виявились «Нестача часу» і «Обмежені ресурси, скрутні життєві обставини». Отже, визнаючи цінність, необхідність саморозвитку, в якості основних його перешкод вчителі визнають зовнішні фактори. Внутрішні перешкоди, на думку педагогів, не є впливовими факторами уповільнення саморозвитку. Так, фактор «Втрата інтересу до педагогічної діяльності» отримав ранговий коефіцієнт 11 і посів останнє місце в рейтингу, незначним фактором виявився «Стан здоров'я» (10) і фактори, що вказують на результативність власної діяльності – «Розчарування в результаті невдач, що раніше траплялися» (8,5) та «Відсутність об'єктивної інформації про мою роботу з боку керівництва і членів колективу» (8,5).

Таблиця 2

Результати аналізу факторів, що перешкоджають професійному саморозвитку педагогів

№	Назва фактору	Ступінь впливу на саморозвиток	
		Сер. ариф. по групі	Ранговий коефіцієнт
1	Власна інерція	2,8	7
2	Розчарування в результаті невдач, що раніше траплялися	2,7	8,5
3	Відсутність підтримки в цьому питанні з боку адміністрації	3,1	5
4	Негативне ставлення оточуючих, що погано сприймають ваше бажання змін і прагнення до нового	3,2	4
5	Відсутність системи роботи в цьому напрямку в методичному об'єднанні	3,3	3
6	Стан здоров'я	2,5	10
7	Нестача часу	3,4	1,5

8	Обмежені ресурси, скрутні життєві обставини	3,4	1,5
9	Відсутність об'єктивної інформації про мою роботу з боку керівництва і членів колективу	2,7	8,5
10	Втрата інтересу до педагогічної діяльності	2,4	11
11	Відсутність фахівців, у яких можна було б повчитися	2,9	6

Розбіжність показників середнього арифметичного серед стимулюючих факторів склала 1,9, серед факторів, що перешкоджають професійному розвитку – лише 0,7. На наш погляд, цей факт вказує на більший прояв специфічного, індивідуального, особистісного у проявах відношення до стимулюючих факторів, і, водночас, дещо стереотипного, соціально обумовленого у відношенні до факторів, які перешкоджають саморозвитку педагогів. Середній показник суб'єктивної важливості всіх стимулюючих факторів разом дорівнює 4, а тих, що перешкоджають саморозвитку – 2,9. Можна зробити припущення, що в когнітивних схемах вчителів, які беруть участь в інтерпретації різних впливів на саморозвиток, прослідковується прямий зв'язок між стимуляцією та розвитком, і зворотній – між розвитком і перешкодами до нього. Один і той же за змістом фактор вважається більш впливовим на розвиток, якщо він представлений як стимулюючий, ніж в ситуації, де його представлено серед факторів, що перешкоджають розвитку.

У якості стимульного матеріалу методики деякі фактори представлені в обох списках однакові за змістом. Перед тим, як розглянути пари внутрішніх факторів, зазначимо наступне: досліджувані мали педагогічну освіту і досвід педагогічної роботи, отже були обізнані тим, що розвиток детермінується діяльністю, функцію стимулювання якої виконує мотив. Тому, можливо, стимулюючі фактори сприймалися ними як мотиви. Педагогам також відомо, що на ефективність будь-якої діяльності будуть здійснювати більший вплив внутрішні фактори, точніше внутрішні мотиви. Так, «Інтерес до педагогічної діяльності» зайняв перше місце в рейтингу значущості факторів, які стимулюють професійний саморозвиток. Можна було очікувати, що «Втрата інтересу до педагогічної діяльності» також буде займати провідне місце в рейтингу факторів, які перешкоджають саморозвитку. Натомість зазначений фактор зайняв останнє місце в цьому рейтингу з коефіцієнтом 11. На наш погляд, цей факт можна пояснити наступним чином: під час інтерпретації особистість намагається зберегти самоповагу. Отже, внутрішньому фактору (мотиву), за який нібито несе суб'єктивну відповідальність, надається більшої значущості, якщо він знаходиться на позитивному полюсі конструкту, а значущість того фактору, який знаходиться на протилежному полюсі (негативному) майже нівелюється. З метою перевірки даного припущення, було проведено порівняльний аналіз значущості факторів з обох списків, однакових або схожих за змістом і протилежних за вектором впливу на саморозвиток (див. табл. 3).

З таблиці видно, що коли йдеться про внутрішні фактори, за вплив яких особистість несе власну відповідальність, вони сприймаються як більш значущі (середній показник їх рангових коефіцієнтів – 4,5 для стимулюючих факторів, 9 для факторів, що перешкоджають), більш стимулюючі. Як наслідок виникає самоповага особистості за здатність стимулювати саморозвиток, що, безперечно, є цінністю, характерною для сучасного суспільства, зокрема для педагогічної спільноти. Ще однією цінністю, яку також безперечно визнають у педагогічному дискурсивному просторі є здатність до творчої діяльності, що забезпечує її виконання на високому професійному рівні. Напевно, тому фактор «Новизна діяльності, умови роботи, можливість експериментувати» також оцінюється як важливий (ранговий коефіцієнт дорівнює 5).

Таблиця 3

Порівняльний аналіз значущості для педагогів факторів їх професійного саморозвитку			
Фактори, що стимулюють саморозвиток		Фактори, що перешкоджають саморозвитку	
Фактор	Ранговий коефіцієнт	Ранговий коефіцієнт	Фактор
Внутрішні фактори			
Інтерес до педагогічної діяльності	1	11	Втрата інтересу до педагогічної діяльності
Потреба у самовдосконаленні	8	7	Власна інерція
Середній показник рейтингу	4,5	9	
Зовнішні фактори			
Можливість здобути визнання в колективі	10	8,5	Відсутність об'єктивної інформації про мою роботу з боку керівництва і членів колективу
Приклад і вплив колег. Атмосфера співробітництва і підтримки, що склалася в колективі	2,5	4	Негативне ставлення оточуючих, що погано сприймають ваше бажання змін і прагнення до нового
Підтримка і увага до цієї проблеми керівника	5	5	Відсутність підтримки в цьому питанні з боку адміністрації
Наявність фахівців (курсів) у яких можна повчитися	5	6	Відсутність фахівців, у яких можна було б повчитися
Налагоджена система методичної роботи в школі	8	3	Відсутність системи роботи в цьому напрямку в методичному об'єднанні
Система матеріального стимулювання	8	1,5	Обмежені ресурси, скрутні життєві обставини
Середній показник рейтингу	6,4	4,3	

Зворотну закономірність спостерігаємо, якщо йдеться про зовнішні фактори. За вплив зовнішніх факторів особистість ніби то не несе відповідальності, тому може визнати, що не справляється із завданнями

саморозвитку саме через ці фактори та інтерпретувати їх як більш значущі. Вони можуть сприйматися нею як бар'єри, перешкоди до саморозвитку, які вона «може собі дозволити» не подолати. При цьому власні негативні особистісні особливості або негативні особливості власної діяльності, які перешкоджають професійному розвитку не можуть бути визнані як суб'єктивно неподоланні, некеровані власною волею. Більшої значущості для педагогів серед зовнішніх факторів набувають ті, що перешкоджають професійному саморозвитку (середній показник їх рангових коефіцієнтів – 6,4 для стимулюючих факторів, 4,3 для факторів, що перешкоджають).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Професійний саморозвиток особистості сприймається нею як незаперечна цінність. Інтеріоризована, привласнена, вбудована в когнітивні структури вона набуває властивостей ціннісної орієнтації і починає брати участь у відношенні до зовнішньої і внутрішньої обумовленості впливів на здійснення саморозвитку. Впливовість на професійний саморозвиток того чи іншого фактору буде визначатись ступенем значущості, що йому надається суб'єктом розвитку. Більшу значущість для вчителів мають фактори, які стимулюють розвиток, крім того, саме у відношенні до них спостерігається більший прояв суб'єктності. Особливо це стосується внутрішніх стимулюючих факторів. Значить, саме вони мають вирішальне значення у процесах самопроєктування. Відношення щодо інших факторів буде залежати від специфіки особистісних концепцій, що беруть участь в процесах їх розуміння та інтерпретації. Усвідомлення цієї специфіки, тобто особливостей особистісних смислових схем і утворень, їх трансформація, дозволять вчителю здійснювати самопроєктування, а значить досягти більш високого рівня професійного розвитку. Подальші наукові пошуки будуть спрямовані на дослідження можливостей створення умов, які сприятимуть активізації зазначених процесів.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Т. II. Психологічна герменевтика, вип. 8. – 138 с.
2. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика / В. С. Безрукова. – Екатеринбург : Деловая кн., 1996. – 344 с.
3. Казаков И. С. Самопроектирование» – анализ понятия // Вестн. СГУТиКД / И. С. Казаков – 2011. – № 2 (16). – С. 130–133.
4. Ключева Н. В. Технология работы психолога с учителем / Н. В. Ключева. – М. : Сфера, 2000. – 192 с.
5. Леонтьев Д. А. Личностное измерение человеческого развития / Д. А. Леонтьев // Вопр. психологии. – 2013 – № 3. – С. 67–80.
6. Попов А. А. Педагогика и тьюторство в пространстве трансцендентальной реальности (обоснование места возникновения открытого образования) / А. А. Попов // Педагогика самоопределения и проблемный поиск свободы / А. А. Попов. – Барнаул, 1997. – С. 42–67.
7. Тюнников Ю. С. Социокультурное и педагогическое проектирование: проблемы взаимодействия // Изв. высш. учеб. заведений. Северо-Кавказ. регион. Обществ. науки / Ю. С. Тюнников – 2000. – № 1. – С. 100.
8. Чепелева Н. В. Дискурсивні засоби самопроєктування особистості / Н. В. Чепелева // Наук. зап. Серія «Психологія і педагогіка». Тем. вип. «Актуальні проблеми когнітивної психології». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – Вип. 24. – С. 7–11.
9. Чепелева Н. В. Спрямованість особистості на розвиток як підґрунтя самопроєктування [Електронний ресурс] / Н. В. Чепелева // Психологія саморозвитку особистості : зб. наук. пр. / за ред. Н. В. Чепелевої, Я. Ф. Андреевої. – Чернівці ; Київ, 2016. – 284 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).
10. Щукина М. А. Направления исследований саморазвития личности в современной зарубежной психологии / М. А. Щукина // Вопр. психологи. – 2014. – № 4. – С. 94–105.

References

1. Aktual'ni problemy psihologii' : zb. nauk. pr. In-tu psihologii' im. G. S. Kostjuka NAPN Ukrainy. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – T. II. Psihologichna hermenevtyka, vyp. 8. – 138 s.
2. Bezrukova V. S. Pedagogika. Proektivnaja pedagogika / V. S. Bezrukova. – Ekaterinburg : Delovaja kn., 1996. – 344 s.
3. Kazakov I. S. Samoproektirovanie» – analiz ponjatija // Vestn. SGUTiKD / I. S. Kazakov – 2011. – № 2 (16). – S. 130–133.
4. Kljueva N. V. Tehnologija raboty psihologa s uchitelem / N. V. Kljueva. – M. : Sfera, 2000. – 192 s.
5. Leont'ev D. A. Lichnostnoe izmerenie chelovecheskogo razvitija / D. A. Leont'ev // Vopr. psihologii. – 2013 – № 3. – S. 67–80.
6. Popov A. A. Pedagogika i t'jutorstvo v prostranstve transcendental'noj real'nosti (obosnovanie mesta vzniknovenija otkrytogo obrazovanija) / A. A. Popov // Pedagogika samoopredelenija i problemnyj poisk svobody / A. A. Popov. – Barnaul, 1997. – S. 42–67.
7. Tjunnikov Ju. S. Sociokul'turnoe i pedagogicheskoe proektirovanie: problemy vzaimodejstvija // Izv. vyssh. ucheb. zavedenij. Severo-Kavkaz. region. Obshhestv. nauki / Ju. S. Tjunnikov – 2000. – № 1. – S. 100.

8. Chepeljeva N. V. Dyskursyvni zasoby zamoproektuvannja osobystosti / N. V. Chepeljeva // Nauk. zap. Serija «Psychologija i pedagogika». Tem. vyp. «Aktual'ni problemy kognityvnoi' psihologii». – Ostrog : Vyd-vo Nac. un-tu «Ostroz'ka akademija», 2013. – Vyp. 24. – S. 7–11.
9. Chepeljeva N. V. Sprjamovanist' osobystosti na rozvytok jak pidg'runtja samoproektuvannja [Elektronnyj resurs] / N. V. Chepeljeva // Psychologija samorozvytku osobystosti : zb. nauk. pr. / za red.. N. V. Chepeljevoi', Ja. F. Andrejevoi'. – Chernivci ; Kyi'v, 2016. – 284 s. – 1 elektron. opt. dysk (CD-ROM).
10. Shhukina M. A. Napravlenija issledovanij samorazvitija lichnosti v sovremennoj zarubezhnoj psihologii / M. A. Shhukina // Vopr. psihologii. – 2014. – № 4. – S. 94–105.

Tkachenko O.A. ANALYSING THE FACTORS OF PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT AS A BASE OF SELF-DEVELOPMENT AMONG TEACHERS

This paper analyzes the problem of professional self-improvement among teachers in the context of the project paradigm. Professional self-improvement is represented as a process of getting and improving of professional and personal qualities, professional knowledge and skills. It is also the aspect of self-development. This article describes the interrelation of personal self-development and self-projecting, emphasizing their personal peculiarities. Moreover it proves that self-projecting provides personal self-development. Self-projecting ability is defined as an indicator of a higher level in personal development.

This research investigates psychological definition of self-projecting, its nature, in particular in terms of psychological hermeneutics. Self-projecting is made through social and personal experience and its transformation into personal constructs. This paper deals with the mechanisms, stages and characteristics of this process. It highlights that the main points in self-projecting are personal concepts, values, aims and beliefs. Theoretical assumptions are proved by empirical evidence. This paper also analyses teacher subjective assessment of private and social factors promoting or preventing professional self-development impact.

The article empirically proves that personal concepts are involved in understanding and interpreting personal and social impact which is subjective assessment. Taking into account of personal conceptual features and structures, their transformation will allow teachers to carry self-projecting thus achieve a higher level of professional self-development.

Key words: *self-projecting, self-improvement, professional teacher self-development, factors of self-improvement, factors of promoting professional self-development, factors of preventing self-improvement, personal self-concept, personal constructs.*

УДК 159.923.2:004.738.5–049.5

О.Р. ТКАЧИШИНА

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ТА ЯВИЩА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена аналізу проблеми психологічної безпеки особистості у сучасному інформаційному середовищі. Розкривається сутність та основні критерії психологічної безпеки особистості у сучасному інформаційному середовищі. Розглядається явище стереотипізації, особливості існування стереотипів у сучасному інформаційному просторі, роль та місце стереотипів в інформаційному середовищі та їх зв'язок з психологічною безпекою особистості. Наголошується на необхідності формування психологічної безпеки в інформаційному середовищі, зокрема, мережі Інтернет, що є особливо актуальним для дітей шкільного віку, підлітків та молоді.

Ключові слова: *психологічна безпека, інформаційне середовище, стереотипізація, стереотип, стереотипне мислення, маніпулятивний вплив, свідомість, деструктивний вплив.*

Статья посвящена анализу проблемы психологической безопасности личности в современной информационной среде. Раскрывается сущность и основные критерии психологической безопасности личности в современной информационной среде. Рассматривается феномен стереотипизации, особенности существования стереотипов в современном информационном пространстве, роль и место стереотипов в информационной среде, и их связь с психологической безопасностью личности. Подчеркивается необходимость формирования психологической безопасности в информационной среде, в частности, сети Интернет, что особенно актуально для детей школьного возраста, подростков и молодежи.

Ключевые слова: *психологическая безопасность, информационная среда, стереотипизация, стереотип, стереотипное мышление, манипулятивное воздействие, сознание, деструктивное влияние.*

Постановка проблеми. Становлення інформаційного простору є закономірним явищем історичного розвитку суспільства. В умовах сучасного існування людства зазнають трансформацій усі сфери суспільного життя, з кожним роком ускладнюються і змінюються умови різних видів професійної та навчальної діяльності. В умовах суспільних трансформацій актуалізується проблема формування стереотипів, шаблонів мислення, патернів поведінки тощо. Це також зумовлено і підвищеним потоком інформації на особистість, і необхідністю виконання безлічі справ, як правило, в обмежені терміни. Тому, існування старих та формування нових